

Betraktelser kring en gräns

Östra Finlands Nation 100 år

Vid läsningen av den förnåma historiken *Mot alla odds* förstår jag att Östra Finlands Nation (ÖFN) har kämpat med ett distinkt identitetsproblem under sin hundraåriga existens.¹ Karelen och Viborg var en levande, pulserande realitet under de första decennierna, varefter den fysiska staden brutalt försvann in bakom en järnridå, bakom en gräns som inte enbart var en stats- och nationsgräns, utan även en kultur- och religionsgräns och framför allt en systemgräns mellan diktatur och demokrati.

Nationen var tvungen att gå vidare, men hade samtidigt svårt att glömma. Helt förståeligt ville de förlustdrabbade wiburgensarna vårda sina traditioner och sina minnen och de har gjort det med bravur. En blick på den alltid lika aktuella *Wiborgs Nyheter* avslöjar att det idag finns nästan ett dussin olika wiburgensiska sammanslutningar.

Leden glesnade och luckorna fylldes gradvis med studenter från bruksorter och de östnyländska läroverken. Rekryteringsgränsen flyttades så småningom västerut men ännu på 1960-talet gick den mellan Lovisa och Borgå. Den gränsen gav mig ett personligt identitetsproblem: Var jag nylänning eller östnylänning? Livets viktiga realiteter, vänner, fester, romanser ledde mig till ÖFN med minnesvärda höjdpunkter såsom 40-årsjubileet 1964 från vilket komprometterande bilder skvallrar om vad nationen kunde erbjuda. Och den som missat sista bussen och övernattat på bruna soffan i nationslokalen förblir alltid nationen trogen.

Under nationens andra resa till Viborg och Leningrad samma år under inspektor Zilliacus och kurator Andersins ledning konfronterades vi östnylänningar handgripligen med den östfinska och karelska identitetsproblematiken. När exkursionsbussen av oförklarlig anledning råkade få motorstopp exakt utanför begravningsplatsen i Sorvali och viborgarna skyndade sig att söka upp familjegravarna, insåg vi att bara tjugo år förflutit sedan de tvingats lämna omvårdnaden av dem.

Nu har åttio år förflutit sedan det ödesdigra året 1944 och det är både möjligt och nödvändigt att vidga perspektivet och höja blicken, att med dagens kunskaper om historiens gång bearbeta vårt förhållande till det förlorade Karelen och den till den synes fåfänga drömmen om en förnuftig och fruktbar relation till det Ryssland som spelat en så dramatisk roll i formandet av vår nationella identitet.

Idag är gränserna österut stängda, både den fysiska och de mentala. Det är ingen tvekan om att det ryska angreppet på grannstaten Ukraina väckte skakande minnesbilder till liv hos vårt folk, självupplevda eller nedärvda sådana. Man kunde ha trott att de långa åren av anpassning till de geopolitiska realiteterna skulle ha satt djupare spår i folksjälen, men så var inte fallet: i slutändan var Paasikivis linje starkare än Kekkonens. Det är inte korrekt att ensidigt avfärda denna folkliga attityd som russofobi, rysskräck, eller som oförmåga att uppskatta de impulser som historien, rysk kultur och närheten till städernas stad, S:t Petersburg, erbjuder.

Under de två år som gått sedan invasionskriget började har jag då och då åtagit mig uppgiften att för en rikssvensk publik förklara den finländska opinionens beslutsamma kursändring bort från den allians-

¹ E.J.S. Kilpelä: *Mot alla odds. Östra Finlands Nation 1653–1924–2024*. Östra Finlands nation vid Helsingfors universitet 2024.

fria politik som så länge varit Sveriges vägmärke. Då har det förefallit naturligt att hänvisa till professor Kari Tarkiainens bok *Moskoviten*² som redogör för det svenska rikets umgänge med det ryska mellan åren 1478 och 1721, Nystads-fredens år, det år då Karelen införlivades med det växande ryska imperiet. Den förra riksarkivarien visar övertygande hur imperiet avancerat mot väster och aldrig vikit för annat än styrka på sin väg till Östersjöns kuster. Riksarkivet i Stockholm där fredsavtalen och förhandlingsprotokollen förvaras berättar om sekler av rysk förhandlingstaktik: avtal som betraktades som ofördelaktiga kunde brytas, det svenska riket ansågs inte jämbördigt med det ryska och ryssarna ”kom med falska beskyllningar och ljög av hjärtans lust” och detta skedde återkommande under dessa 250 år, konstaterar forskaren. – Så fortsatte det onekligen under de följande 300 åren.

Har dessa historiska fakta relevans när vi försöker se in i framtiden? Vi lär oss att vår östgräns har flyttats i båda riktningarna som ett resultat av krig och revolution och att den i stora drag varit bestående ett sekel i taget. De generationer som råkat leva inom ett fredligt sekel kan skatta sig lyckliga, men de av oss som fötts under nationens första tjugo år hör inte till dem. I år har åttio år förflutit sedan Finland tvingades acceptera den nuvarande gränsen. Dagens studentgeneration kommer att få svar på frågan om vi har lyckan att uppnå ett fullt sekel utan nya krig och revolutioner. Historien är visserligen inte rätlinjig men en lärdom består: gränser flyttas inte lättvindigt och det sker sällan eller aldrig utan dramatiska omvälvningar och till priset av stort lidande.

Idag har den östgräns som skiljer oss från det mytomspunna Karelen även blivit en identitetsgräns. Östliga influenser och den långa historien förträngs och förnekas, detta som en ofrånkomlig konsekvens av den ryska imperie-idéns färska militära eruption. Jag påminner dock om ett gammalt talesätt: ”Den som erinrar om det förflutna mister ena ögat. Men den som glömmer, mister båda.” Det är viktigt att bevara de ljusa minnena från en svunnen tid och föra vidare berikande impulser från en

annan kultur, trots att dess maktutövare förgriper sig på kulturens moraliska fundament.

När jag tänker på ÖFN och dess historia under nationens första årtionden, kommer jag osökt att tänka på litteraturprofessorn Olof Enckell, inspektorn från 1950-talet, som deltog i min första och nationens andra resa till Viborg 1964. Under kriget var han en hängiven anhängare av Stor-Finland och dess självpåtagna men gagnlösa civilisationsuppgift i Fjärrkarelen. Han hörde till den generation som fick ompröva, men jag vet inte i hur hög grad hans identitet förändrades under de tjugo åren mellan hans nog så väsensskilda besök i Karelen.

I sin bok *Landet som var* skriver Rainer Knapas såhär: ”Karelen är en illusion och vision, som i Harry Martinsons Aniara, där ”Sång om Karelen” handlar om minnen och tider som i rymdens evighet strålar samman och om platser från skilda riken”.³

Dagens värld är inte lämpad för illusioner. Idag har Finland som ett gränsland fått en ny och oroväckande betydelse. Nya gränshinder är inte enbart fysiska konstruktioner utan innebär också en mental omställning. De generationer som jag företräder måste inse att vi kanske inte återser S:t Petersburg och Viborg i vår livstid.

Dagens studentgeneration kan i sin tur få vänta länge på den nödvändiga politiska omvälvning som är förutsättningen för ett meningsfullt gränsöverskridande umgänge. Så länge den ryska imperialismen hyllar talesätt som att ”Rysslands gränser finns där ryska soldater står” eller att ”en gräns är säker endast då det står ryska soldater på dess båda sidor”, kan vi inte slappna av. Men ni unga kan ändå hoppas att en vändning kommer såsom den hittills kommit under historiens gång, den kommer när vår granne förstår att fienden finns inom, inte utanför, landets gränser, fienden i form av en tung historisk börda av totalitärt tankegods och auktoritär tradition.

I detta perspektiv kan funderingar om den egna identitetstillhörigheten tyckas överflödiga. Våra delidentiteter är de som ger oss känslan tillhörighet, samtidigt som vår gemensamma finländska identitet innefattar det väsentliga, nämligen en tro på och ett arbete för demokratiska, frihetliga och liberala

2 Kari Tarkiainen: *Moskoviten. Sverige och Ryssland 1478–1721*. Svenska litteratursällskapet i Finland 2017.

3 Rainer Knapas: *Landet som var. Karelska kulturbilder*. Schildts & Söderströms 2015.

---

värderingar. I denna livslånga uppgift ingår engagemanget för den egna studentnationen som en viktig byggsten. Därför hedrar vi idag hundraåringen för dess bidrag till sina medlemmars och vänners nytta och nöje, för den akademiska friheten och för fos-

terlandets förkovran inom de gränser som historien gett oss.

PÄR STENBÄCK

Festtal vid ÖFN:s 100-årsjubileum den 24 februari 2024,
Gamla Studenthuset, Helsingfors.